

Tony'ego Blaira koncepcja socjalizmu etycznego

Autor: Adam Płachciak

Artykuł opublikowany w „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2014, vol. 17, nr 2, s. 7-18

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Stable URL: http://www.annaesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2014/2014_2_plachciak_7_18.pdf

Tony Blair's Ethical Socialism Concept

Author: Adam Płachciak

Source: 'Annales. Ethics in Economic Life' 2014, vol. 17, no. 2, pp. 7-18

Published by Lodz University Press

Stable URL: http://www.annaesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2014/2014_2_plachciak_7_18.pdf

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Used under authorization. All rights reserved.

Adam Płachciak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: aplach@kki.pl

Tony'ego Blaira koncepcja socjalizmu etycznego

Tony Blair's Ethical Socialism Concept

One of the main concerns of Tony Blair's policy and his New Labour Party agenda was focused on the values which always played a fundamental role within the British labour tradition. According to Blair, the policy is a matter of values, among which he points to social justice, international solidarity, democracy and freedom. All of them have always sketched the moral structure of the traditional program of social democracy. The list of those values he completes with the following new ones: a civil society, equal value of all people, equal chances, patriotism and well-being. Blair's political project, called the third way, was planned to bring about the country's modernization in the face of rapid global changes. The basic purpose of the article is to present the place of the value system within the program of the British New Labour Party. New Labour axiology was supposed to play a fundamental role not only within the concept of society, but also infiltrate all spheres of political and economical life.

Keywords: „third way”, social democracy, equal chances, social justice, freedom, well-being

JEL Classification: B31, H11, P48

1. Wstęp

Nie do końca uprawnione jest utożsamianie socjalizmu jedynie z niewydolnością gospodarczą, nieskutecznym systemem zarządzania państwem czy też autorytarnym typem polityki. Przykładem odmiennego podejścia jest niewątpliwie model brytyjskiego socjalizmu, którego znamioną cechą było mocne przywiązanie do wartości.

Bycie socjalistą oznaczało raczej podejmowanie decyzji w odniesieniu do określonych norm i zasad moralnych, a nie dążenie do zmiany istniejącego *status quo* w wyniku działań rewolucyjnych czy też rozpoznawanie konieczności historycznej. Brytyjski socjalizm etyczny pozwalał nie tylko interpretować społeczeństwo i zachodzące w nim zmiany w odniesieniu do pewnej płaszczyzny aksjologicznej, ale też dysponował odpowiednio dobraną do niej teorią przemian społecznych.

Przywiązanie do wartości socjaldemokracji w Wielkiej Brytanii było charakterystyczną cechą politycznej wizji w koncepcji Tony'ego Blaira i jego *New Labour Party* – Nowej Partii Pracy. Zdaniem brytyjskiego premiera polityka to sprawa wartości; zalicza on do nich sprawiedliwość społeczną, solidarność międzynarodową, demokrację i wolność, stanowiące niejako moralny kręgosłup tradycyjnej socjaldemokracji. Katalog ten uzupełnia jednak wieloma innymi, wymieniając wśród nich: społeczeństwo obywatelskie, równą wartość wszystkich jednostek ludzkich, równe szanse dla wszystkich, patriotyzm, bogactwo. Celem socjalistycznego projektu Blaira, zwanego też „trzecią drogą”, było przeprowadzenie gruntownej modernizacji państwa, przede wszystkim – dopasowanie go do zmieniających się na świecie warunków. Krytycy przywódcy Nowej Partii Pracy zarzucali mu, że składane przez niego deklaracje były zbyt ogólnikowe, i wskazywali, iż nie mają one odzwierciedlenia w praktyce.

Celem opracowania jest przedstawienie miejsca oraz znaczenia systemu wartości w stworzonej przez Tony'ego Blaira i jego partyjnych współpracowników nowej wizji programu *Labour Party* oraz brytyjskiej drogi do socjalizmu w obliczu wyzwań XXI w. Uznano, że odpowiednio dobrane wartości przeniesione na grunt stosunków gospodarczych i społecznych będą mogły wyznaczać alternatywną „trzecią drogę”, między kapitalizmem typu neoliberalnego a gospodarką państw tzw. realnego socjalizmu.

2. Wartości „trzeciej drogi”

Jednym z kluczowych pojęć, mających fundamentalne znaczenie w projekcie programowym brytyjskiej Nowej Partii Pracy, było określenie „trzecia droga”. Jak pisał T. Blair, oznaczała ona:

*(...) zmodernizowaną socjaldemokrację, głęboko przywiązaną do idei sprawiedliwości społecznej i celów centrolewicy, ale jednocześnie elastyczną, nowatorską i dalekowzroczną w doborze środków ich osiągnięcia*¹.

Idea „trzeciej drogi” w odniesieniu do ruchu socjaldemokracji pojawiła się jako próba przewyciężenia rywalizacji politycznej między konserwatyzmem a liberalizmem, głównie w Wielkiej Brytanii i Skandynawii, już pod koniec XIX w. W latach 30. kolejnego stulecia znalazła odzwierciedlenie w modelu szwedzkiego

¹ T. Blair, *Trzecia droga. Nowa polityka na nowe stulecie* [w:] *Spory wokół Nowej Trzeciej Drogi*, red. T. Kowalik, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001, s. 11.

socjalizmu, odwołującego się do koncepcji państwa dobrobytu. Traktowano ją jako pewien rodzaj „historycznego kompromisu” między socjaldemokracją a siłami popierającymi państwo kapitalistyczne oraz gospodarkę wolnorynkową². W latach 50. koncepcja „trzeciej drogi” miała praktyczne zastosowanie jako alternatywna ścieżka rozwoju w niektórych krajach słabo rozwiniętych gospodarczo; miała ona te kraje doprowadzić do dobrobytu, wiodąc między socjalizmem a kapitalizmem. Ten pierwszy, szczególnie w wydaniu „realnym”, pochodzący z Europy Środkowej i Wschodniej, był nie do zaakceptowania m.in. ze względu na zbyt radykalne, etatystyczne rozwiązania. Kapitalizm, nawet ten postkeynesowski, w postaci już powojennej, również był nie do przyjęcia, gdyż – jak uważano – było w nim zbyt wiele elementów liberalnych. Krajom tym zaproponowano więc: (1) mniej interwencjonizmu niż w przypadku państw realnego socjalizmu; (2) mieszaną formę własności, o mniejszej dozie własności publicznej niż w krajach Europy Wschodniej i Środkowej; (3) bardziej autonomiczną gospodarkę, jednak mniej otwartą w porównaniu z zachodnioeuropejskim kapitalizmem³.

Można – w dużym uproszczeniu – przyjąć, że pojęcie „trzeciej drogi” odnosi się do całego nurtu socjaldemokracji, która od początku próbowała pójść osobną drogą wiodącą między kapitalizmem typu liberalnego a socjalizmem rewolucyjnym. Współcześnie uważa się, że osobą, która po raz pierwszy wprowadziła tę kategorię do dyskursu politycznego, był prezydent Stanów Zjednoczonych Bill Clinton. Zgodnie z opublikowanym w 1996 r. przez amerykańskich demokratów dokumentem *The New Progressive Declaration (Nowa deklaracja rozwoju)* społeczeństwa oraz ich polityczni przedstawiciele stanęli wobec nowych wyzwań, które – ich zdaniem – wymagają zapoczątkowania innego rodzaju polityki. Osłabienie państwa oraz liberalizacja i globalizacja rynków sprawiły, że nastąpił zmierzch kontraktu *new deal*, realizowanego w Stanach Zjednoczonych od 1933 r. Polityka nowego ładu zyskała wsparcie dzięki teorii ekonomicznej J.M. Keynesa, który opowiadał się za przyznaniem państwu funkcji kontrolowania biznesu i minimalizowania czy też usuwania zjawisk kryzysowych. Zasadniczą cechą ówczesnego systemu był kompromis zawarty między związkami zawodowymi, wielkim biznesem a państwem. Autorzy wspomnianego dokumentu byli przekonani o tym, że z powodu procesów globalizacyjnych należy wprowadzić zasadnicze zmiany m.in. w zakresie polityki publicznej. Zamiast koncentrować się na redystrybucji dóbr, państwo powinno lansować ich wytwarzanie, zamiast kontrolować biznes – stwarzać podmiotom gospodarczym optymalne warunki do innowacji i inwestowania, zamiast gwarantować pracownikom opiekę – skłaniać ich do większej aktywności zawodowej. Właśnie ten program stanowił podstawę polityki rządu Billa Clintona w latach 1996–2000⁴.

² E. Olszewski, *Dylematy programowe współczesnej socjaldemokracji* [w:] *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych*, red. L. Dubel, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003, s. 198.

³ P. Bożyk, „Trzecia droga” Tony’ego Blaira i Gerharda Schrödera a lewica polska, „Myśl Socjaldemokratyczna” 1999, nr 4, s. 26. Tę koncepcję rozwoju gospodarczego przyjęło wiele krajów azjatyckich z Indiami na czele, afrykańskich z Algierią, południowo-amerykańskich z Brazylią, a także niektórych europejskich, spośród których główną rolę odegrała Jugosławia. Przyjęta przez te kraje idea „trzeciej drogi” przetrwała w zasadzie do końca lat 70. ubiegłego wieku.

⁴ T. Buksiński, *Współczesne filozofie polityki*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersyte- tu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2006, s. 220.

Koncepcja programowa amerykańskich demokratów wywarła przemożny wpływ na politykę Partii Pracy w Wielkiej Brytanii. Podczas seminarium poświęconego idei „trzeciej drogi”, które odbyło się w Nowym Jorku we wrześniu 1998 r., Tony Blair z całym przekonaniem stwierdził, że zasadniczym celem centrolewicy w XXI w. powinno być doprowadzenie do politycznego konsensusu, pozwalającego stworzyć strukturę polityczną umożliwiającą skuteczne reagowanie na zmiany zachodzące w porządku światowym. Zdaniem brytyjskiego premiera to właśnie „trzecia droga” była ogromną szansą na zapewnienie solidarności społecznej i dobrobytu⁵.

Blair gwarantował, że jego polityka będzie zmierzać w kierunku godzenia problemów, które dotychczas były uznawane za sprzeczne, takich jak: patriotyzm i internacjonalizm, prawa i obowiązki, wspieranie przedsiębiorczości i zwalczanie nędzy czy dyskryminacji. W celu stworzenia nowej wizji ideologicznej Partii Pracy należało, jego zdaniem, gruntownie zrewidować stare założenia programowe brytyjskich laburzystów. Z dużą determinacją podkreślał, że reformatorzy programu Partii Pracy w żadnym wypadku nie powinni się koncentrować na walce o teoretyczne formy organizacji ustroju gospodarczego.

Zamiast tego – jak argumentował – potrzebujemy wypracować podstawy nowej ekonomii interesu publicznego, która potwierdza, że korzyści płynące z konkurencji rynkowej zasadniczo wpływają na indywidualne wybory⁶.

Uważał, że w ramach tej „nowej ekonomii” ważną rolę odgrywa nie tylko gospodarka rynkowa, ale też państwo, które gwarantuje swoje skuteczne działanie, przede wszystkim w sferze zaspokajania potrzeb społecznych. Zmodernizowany socjalizm, zdaniem Blaira, nie nawiązuje więc do określonego modelu organizacji gospodarczej, która domagałaby się zawłaszczenia dóbr indywidualnych i nacjonalizacji; chodzi raczej o przywiązanie do takich wartości jak wspólnota, braterstwo i solidaryzm, które w odniesieniu do celów szczegółowych dobra wspólnego odwoływałyby się do zasadniczych potrzeb poszczególnych jednostek. Podstawowym zadaniem powinno być zatem umiejętne przełożenie teoretycznych założeń tej wizji na praktykę życia codziennego, w której sposoby wspólnego działania uwzględniałyby wolność oraz interes każdego człowieka.

Blair starał się klarownie przedstawić główne wytyczne rewizjonizmu ideologii brytyjskich laburzystów, tak aby mogły być one zrozumiałe i w miarę akceptowalne dla większości społeczeństwa, a ostatecznie stać się – jak twierdził – *podstawowymi filarami filozofii dzisiejszej Partii Pracy*⁷. Miały one z jednej strony wyrażać poparcie dla integracji społecznej promującej wspólne dobro, a z drugiej – wskazywać na negatywne konsekwencje przypisywania przez laburzystów w przeszłości szczególnego znaczenia własności publicznej, a także ich niechęci do gospodarki wol-

⁵ G. Ronek, *Ewolucja ideologii i doktryny brytyjskiej Partii Pracy po II wojnie światowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 167.

⁶ T. Blair, *Forging a New Agenda*, „Marxism Today” 1991, October, s. 32.

⁷ *Ibidem*, s. 34.

norynkowej, uznawanej niegdyś przez większość środowisk lewicowych za podstawową barierę socjalizmu.

Te kwestie zostały szczegółowo opisane przez Blaira w jego publikacji *Socialism*, wydanej w lipcu 1994 r. przez *Fabian Society*, w której przysły brytyjski premier utrzymywał, że etyczny socjalizm, po upadku komunizmu w krajach Europy Wschodniej, stał się jedyną poważną propozycją światowej lewicy⁸. Głoszona przez niego etyczna koncepcja socjalizmu nie była jednak rezultatem przemyśleń wynikających z ideologicznych dysput w środowisku Partii Pracy. Będąc jeszcze studentem Uniwersytetu w Oxfordzie na początku lat 70., znajdował się pod dużym wpływem komunitaryzmu profesora Johna Macmurray'a, a szczególnie jego książek, m.in. *Person in Relation* (1961) czy też *The Self as Agent* (1957). Dzieła te stanowiły krytykę liberalnego indywidualizmu z punktu widzenia etycznego i chrześcijańskiego rozumienia idei socjalistycznych.

To czego z nich się dowiedziałem – pisał Blair – posłużyło mi do stworzenia własnej wizji socjalizmu, u podstaw której znajdowało się pojęcie „wspólnoty”. Ludzie jako społeczne istoty posiadają względem siebie określone zobowiązania, jako że nie są niezależnymi jednostkami, żyjącymi tylko i wyłącznie dla siebie. Takie spojrzenie na człowieka pozwoliło mi na dostrzeżenie prawdziwych laburzystowskich wartości z całego ideologicznego rumowiska niepotrzebnych rzeczy, które od lat zdążyły na nim się nagromadzić, przysyłając tym samym prawdziwą rzeczywistość. Właśnie te wartości stanowią dla mnie istotę socjalizmu – nie chodzi w nich też wcale o jakąś strukturę tworzącą gospodarkę, związaną z konkretnym okresem historycznym⁹.

Tak projektowana komunitarystyczna wizja społeczeństwa z jednej strony wykluczała państwową własność środków produkcji, z drugiej zaś – akceptowała szeroko rozumianą wspólnotę ludzi, w której każda należąca do niej jednostka ma pełną możliwość rozwoju.

Partia Pracy – mówił Blair – nie zajmuje się utrzymywaniem społeczeństwa. Ci, którzy w roku 1995 prawdziwie sądzą, że nie możemy obejść się w świecie bez zaleceń manifestu z 1918 r., nie uczą się wyraźnie niczego z przeszłości, ale po prostu żyją w niej¹⁰.

W celu stworzenia zmodernizowanej wizji programowej Nowej Partii Pracy należało, jego zdaniem, gruntownie zrewidować stare ideologiczne założenia brytyjskich laburzystów. Już w 1995 r., w czasie dorocznej Konferencji *Labour Party*, Blair zdecydowanie deklarował zmianę obowiązującego właśnie od 1918 r. zapisu tzw. Klauzuli IV Statutu, o społecznej własności środków produkcji, dystrybucji i wymiany. Przyjęty w 1995 r. nowy zapis tego paragrafu brzmiał:

⁸ T. Blair, *Socialism*, Fabian Society, London 1994, s. 3.

⁹ Idem, *A Journey*, Hutchinson, London 2010, s. 79.

¹⁰ Wypowiedź przywołana za: T. Jonas, *Remaking the Labour Party. From Gaitskell to Blair*, Routledge, London 1996, s. 140.

Partia Pracy jest demokratyczną partią socjalistyczną. Wierzy, że poprzez podjęcie wspólnego wysiłku osiągniemy więcej niż w pojedynkę. Umożliwi to nam wykorzystanie naszego prawdziwego potencjału jako wspólnoty, w której władza, bogactwo oraz szanse są w rękach większości, a nie mniejszości. Gdzie prawa odzwierciedlają obowiązki. I gdzie możemy żyć razem, wolni, w duchu solidarności, tolerancji i poszanowania¹¹.

Oczywiście niezbędnym warunkiem realizacji zrewidowanej wizji politycznej brytyjskich laburzystów ma być sprawnie funkcjonujące nowoczesne społeczeństwo odwołujące się do czterech fundamentalnych wartości, do których zaliczano: (1) równą wartość, (2) szanse dla wszystkich, (3) odpowiedzialność oraz (4) wspólnotę¹².

Zapewnienie **równej wartości** wszystkim jednostkom, niezależnie od ich pochodzenia, zdolności, przekonań czy rasy, jest podstawą sprawiedliwego i dobrze ułożonego społeczeństwa. Rządy powinny więc pobudzać rozwój ludzkich talentów we wszelkich możliwych dziedzinach, a także bezwzględnie przeciwstawiać się dyskryminacji i uprzedzeniom. Równa wartość miała obejmować także osoby niepełnosprawne i starsze, którym *należy się wszechstronna opieka i wsparcie, będące podstawą ich praw do godnego życia*¹³. Postulat **szans dla wszystkich** (ang. *opportunity for all*) także zajmuje poczesne miejsce wśród wartości brytyjskiej koncepcji „trzeciej drogi”. Idea budowy „społeczeństwa szans” nie ma oczywiście nic wspólnego z uniformizacją zabezpieczeń społecznych i służb publicznych. Zdaniem Blaira *każdy powinien mieć równe szanse na starcie w rywalizacji, ale od jego indywidualnych możliwości zależy, jak je dalej wykorzysta*¹⁴. **Odpowiedzialność** była kolejną istotną wartością w doktrynie współczesnego brytyjskiego laburyzmu.

*Zbyt długo – jak twierdził Blair – domaganie się praw od państwa nie szło w parze z obowiązkami obywateli i imperatywem wzajemnej odpowiedzialności jednostek i instytucji. Zasiłki dla bezrobotnych były wypłacane bez jakichkolwiek zobowiązań z ich strony, nieobecni ojcowie nie łożyli na dzieci. (...) Prawa, z których korzystamy, stanowią odbicie naszych obowiązków; prawa i szanse bez odpowiedzialności prowadzą do egoizmu i zachłanności*¹⁵.

Duże znaczenie przypisywano także zasadzie odpowiedzialności za ochronę środowiska naturalnego.

¹¹ *Clause IV of the Labour Party Constitution* [w:] *The Labour Party Year Book 2003*, Labour Party, London 2003, s. 2–3. W Statucie z roku 1918 zapis Klauzuli IV brzmiał: *Zagwarantowanie wszystkim pracownikom fizycznym i umysłowym sposobności pełnego korzystania z owoców pracy oraz ich sprawiedliwego rozdziału jest możliwe w oparciu o wspólną własność środków produkcji, dystrybucji i wymiany*. Zob. *Labour and the New Social Order*, *The Labour Year Book 1918*, Labour Party, London 1918, s. 18.

¹² T. Blair, *Trzecia Droga. Nowa...*, s. 17.

¹³ Fragment przemówienia J. Prescottta, zastępcy Blaira, podczas Dorocznej Konferencji Partii Pracy w Brighton 28 września 2004 r. [za:] G. Ronek, op. cit., s. 170.

¹⁴ Fragment przemówienia T. Blaira na Dorocznej Konferencji Partii Pracy w Bournemouth 30 września 2003 r. [za:] ibidem, s. 169–170.

¹⁵ T. Blair, *Trzecia Droga. Nowa...*, s. 13–14.

*Musimy zadbać o nasze wspólne potrzeby – pisał Blair – mając na uwadze nie tylko producentów, ale także konsumentów. Nie chodzi też nam jedynie o ekonomiczny wzrost, ważne jest przede wszystkim naturalne środowisko człowieka*¹⁶.

Również idea aktywnej i silnej **wspólnoty** była podstawową wartością wśród ideowych założeń Nowej Partii Pracy.

*Zasadniczym zadaniem postępowej polityki – pisał Blair – jest wykorzystanie państwa jako siły napędowej chroniącej efektywne wspólnoty i organizacje wolontariuszy oraz pobudzanie ich do rozwoju dla sprostanania nowym potrzebom, oczywiście na zasadach partnerstwa*¹⁷.

Naczelną wartością każdej wspólnoty powinna być solidarność jej członków. Także rodzina rozumiana jest jako ważne ogniwo sprawnej organizacji społeczeństwa. Musi ona jednak odpowiadać określonym wymogom. Aby mogła uchodzić za modelową, tworzące ją jednostki nie powinny kierować się egoizmem. Nie może też bazować wyłącznie na dochodzeniu przez nie swoich praw, bez poczucia związanej z tym odpowiedzialności. Wymaga istnienia trwałych więzi, jest szkołą dyscypliny i wzajemnego szacunku. Rozwija się w atmosferze, którą tworzą solidarność i samopomoc, dające możliwość samorealizacji i rozwoju¹⁸.

Niewątpliwie koncepcja „trzeciej drogi” brytyjskich laburzystów, odwołująca się wyraźnie do wymiaru aksjologicznego, miała być odpowiedzią na wyzwania oraz zmiany zachodzące w zglobalizowanym świecie. Stawiała sobie przede wszystkim zadanie (1) zbudowania dynamicznej gospodarki, w której rządy stwarzają możliwości, nie zaś nakazują, (2) zorganizowania mocnego społeczeństwa obywatelskiego, które szanuje prawa i obowiązki, a także (3) ustanowienia rządu opartego na partnerstwie i decentralizacji, promującego demokrację odpowiadającą nowym czasom.

3. Wizja społeczeństwa partycypującego

W polityce Tony'ego Blaira i jego Nowej Partii Pracy współczesne społeczeństwo jawi się jako zbiorowość o typowych nierównościach. Dotyczą one podziału na bogatych i biednych, uprzywilejowanych i zmarginalizowanych. Najbardziej charakterystycznym zróżnicowaniem – zawsze zaznaczającym się w społeczeństwie kapitalistycznym na gruncie stosunków produkcji – był podział na pracę i kapitał. Odnośnie do tych zagadnień Blair pisał:

*Dążymy do zróżnicowanego społeczeństwa, ale do społeczeństwa włączającego, promującego tolerancję w ramach uzgodnionych norm, wspierającego aktywność obywatelską jako uzupełnienie (ale nie zastąpienie) nowoczesnego rządu*¹⁹.

¹⁶ Idem, *New Britain. My vision of a Young Country*, Fourth Estate, London 1996, s. 223.

¹⁷ Idem, *Trzecia Droga. Nowa...*, s. 14.

¹⁸ A. Ziemia, *Współczesne brytyjskie doktryny polityczne*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2001, s. 92.

¹⁹ T. Blair, *Trzecia Droga. Nowa...*, s. 20.

Siła społeczeństwa, zdaniem brytyjskiego premiera, zależy od akceptacji wspólnotowych wartości oraz uznawania przywilejów i obowiązków obywateli, nie zaś od spełniania powinności płacenia podatków i przestrzegania prawa. Zabieganie o lepsze państwo i obywatelskie poparcie dla jednostek oraz rodziców wychowujących dzieci na odpowiedzialnych obywateli to decydujące wyzwania współczesnych czasów. Szczególnego znaczenia nabiera w tym przypadku rodzina – podstawowa instytucja społeczeństwa obywatelskiego. Polityka rodzinna powinna być więc zasadniczym celem prawidłowo działającego rządu socjaldemokratycznego. Życie współczesnej rodziny, jak podkreślali nowolaburzyści, jest w poważnym zagrożeniu. Zwiększa się liczba rozwodów. Coraz więcej dzieci dorasta w nędzy i nie zdobywa odpowiedniego wykształcenia. Rodzina stanowi podstawową komórkę społeczną; państwo nie powinno o tym zapominać. Jest to szczególnie ważne w obliczu dokonujących się obecnie w społeczeństwie głębokich zmian dotyczących takich obszarów jak: równouprawnienie płci, coraz większy udział kobiet na rynku pracy, zmiany zachowań i oczekiwań seksualnych, zmieniające się relacje między domem a pracą oraz kwestie godzenia obowiązków domowych z zawodowymi²⁰.

Brytyjski rząd nowolaburzystów po dojściu do władzy w 1997 r. zaproponował cały szereg programów oraz inicjatyw wspierających politykę prorodziną. Do najważniejszych należały²¹:

- (1) Wprowadzenie tzw. zasiłku na dziecko (*Child Benefit*). Była to nieopodatkowana forma pomocy finansowej w wysokości 15,50 funta tygodniowo na najstarsze dziecko (w wieku do 16. roku życia lub – jeśli się kształci – do 19. roku) oraz 10,35 funta na każde kolejne dziecko.
- (2) Pomoc rodzicom w wychowywaniu dzieci oraz godzeniu obowiązków domowych z zawodowymi. Duże znaczenie miał w tym przypadku kredyt podatkowy zwany *Working Families' Tax Credit* (WFTC). O jego uzyskanie mogły się ubiegać rodziny posiadające przynajmniej jedno dziecko, legitymujące się stałym zameldowaniem, mające prawo do legalnej pracy oraz wykazujące się dochodem nieprzekraczającym 8000 funtów rocznie.
- (3) Zagwarantowanie rodzinom lepszych usług w zakresie domowej opieki zdrowotnej, dostępu do żłobków, pomocy w ramach programu *Sure Start* (Pewny Start), a także specjalnego funduszu (*Child Trust Fund*) dla dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W doktrynie brytyjskiej Nowej Partii Pracy fundamentalną wartość stanowiła idea sprawiedliwości społecznej. Niemniej rozumiana była ona jako

zwiększenie równości szans bez względu na płeć, wiek, rasę, niepełnosprawność czy orientację seksualną, tak aby zwalczać społeczną marginalizację (wykluczenie społeczne) i zagwarantować równość kobiet i mężczyzn²².

²⁰ A. Giddens, *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge 2000, s. 89–90.

²¹ Zob. G. Ronek, op. cit., s. 185–186.

²² J.J. Wiatr, *Socjaldemokracja wobec wyzwań XXI wieku*, Fundacja im. K. Kelles-Krauz, Warszawa 2000, s. 92.

Tak pojmowana sprawiedliwość miała duże znaczenie również w polityce gospodarczej *New Labour Party*.

Blairowi chodziło o stworzenie takiego systemu, który dawałby możliwość nieskrępowanego rozwoju gospodarki wolnorynkowej, a jednocześnie gwarantowałby utrzymanie społecznej demokracji oraz keynesowskiej zasady planowania ekonomii²³. Dużą szansę wieloletniego politycznego zwycięstwa brytyjskiej Nowej Partii Pracy zapewniała głoszona przez jej liderów idea *stakeholder capitalism* (*kapitalizmu interesariuszy*). Will Hutton, jeden z teoretyków tej koncepcji, pisał:

*Wielka Brytania nie osiągnęła sukcesu, jakiego można by się spodziewać. Trudność nie sprowadza się do związku jej z gospodarką kapitalistyczną. Zasady rynkowe były stosowane z niezwykłą wściekłością przez poprzedni rząd ponad siedemnaście lat, lecz nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Rozwiązanie problemu nie polega ani na podążaniu wytartą już drogą, ani na powrocie do koncepcji korporatyzmu z lat siedemdziesiątych. Należy raczej wyznaczyć zupełnie nowy kierunek (...). Zasadnym wydaje się wybór nowej koncepcji, tj. ekonomii i społeczeństwa interesariuszy (ang. stakeholder economy and society)*²⁴.

Hutton uważał, że zamiast rozwiązywania problemów społecznych i gospodarczych, rządząca Partia Konserwatywna właściwie utrzymała, a w niektórych przypadkach powiększyła usterki i niedomagania kapitalizmu w Wielkiej Brytanii. Jego zdaniem należało stworzyć wspólny dla całej Europy system uprawnień społecznych, tak aby międzynarodowe korporacje nie mogły wygrywać sprzyjających im warunków w jednym kraju, które jednocześnie pogarszałyby pozycję społeczną czy gospodarczą innego kraju.

Koncepcja *stakeholder* została skutecznie wykorzystana przez Tony'ego Blaira. Miała to być obietnica powszechnej partycypacji w owocach wzrostu gospodarczego oraz w życiu społecznym. Swój *stake*, czyli udział w zyskach, mieli otrzymać nie tylko właściciele i menedżerowie, ale też pracownicy i konsumenci²⁵. Już jako przywódca Partii Pracy, podczas międzynarodowego spotkania biznesmenów w Singapurze 8 stycznia 1996 r., Tony Blair w swoim wystąpieniu zdecydowanie podkreślał znaczenie idei *stakeholder* dla ekonomii i społeczeństwa. W gospodarce interesariuszy (ang. *stakeholder economy*), zdaniem brytyjskiego szefa rządu, szczególny nacisk powinien zostać położony na „inwestycje”, „jakość” oraz „zaufanie”. Ekonomia interesariuszy nie nadaje uprawnień żadnym korporacjom, związkom czy też pojedynczym grupom interesów. Ma natomiast zapewniać każdej jednostce pracę, dostęp do edukacji oraz gwarantować przeprowadzenie niezbędnych reform w sferze świadczeń społecznych. Należy przy tym wziąć pod uwagę dwa możliwe scenariusze przyszłej gospodarki oraz polityki zatrudnienia. Jeden koncentruje się na produkcji tanich, powszechnie dostępnych dóbr, których wytwarzanie wymaga zaangażowania wielu nisko wykwalifikowa-

²³ R. Prabhakar, *Stakeholding and New Labour*, Palgrave Macmillan, London 2003, s. 16.

²⁴ W. Hutton, *Stakeholder Society* [w:] *Stakeholding and Its Critics (Choice in Welfare no 36)*, ed. W. Hutton, Institute of Economic Affairs, London 1997, s. 1.

²⁵ *Ibidem*.

nych pracowników. Przyjęcie takiej strategii, jak twierdził Blair, wywoła niewątpliwie niekorzystną konkurencję z krajami, w których koszty pracy przy produkcji tanich towarów są znacznie niższe niż w Wielkiej Brytanii. W drugim scenariuszu chodzi raczej o produkcję mniejszej ilości dóbr o wysokiej jakości, sprzedawanych po znacznie wyższych cenach. Ta strategia wymaga jednak zastosowania w procesie produkcyjnym zaawansowanych technologii i sprzętu. Oczywiście będzie się to wiązać także z zatrudnieniem wysoko wykwalifikowanych pracowników, gotowych do doskonalenia swoich umiejętności.

Fundamentalną cechą idei *stakeholder* w doktrynie politycznej brytyjskiej Nowej Partii Pracy była strategia „dawania wędki zamiast ryby”. Zasadniczą rolę odgrywał w niej program *New Deal* (Nowy Ład) oraz będący jego częścią projekt *Welfare to Work*. Był to tzw. projekt aktywnej polityki rynku pracy (ang. *active labour market policies*), który został wprowadzony w Wielkiej Brytanii w 1997 r. przez rząd laburzystów. W programie Nowego Ładu szczególny nacisk został położony na współpracę społeczeństwa z innymi instytucjami wspierającymi zatrudnienie, a nie tylko na bierne korzystanie z rządowej pomocy socjalnej. Zwracano uwagę głównie na rolę, jaką w *New Deal* odgrywają pracodawcy, pozarządowe organizacje typu *non-profit* czy też instytucje szkoleniowe ukierunkowane na przygotowywanie osób bezrobotnych do podjęcia pracy. W rzeczywistości najistotniejszą rolę w tym projekcie odgrywali pracodawcy; zadaniem rządu miało być wspieranie środowisk biznesowych oraz promowanie i popularyzowanie idei Nowego Ładu.

Koncepcja *stakeholder capitalism* w zamierzeniach jej twórców miała promować wspólnotę zbudowaną z silnych rodzin, agend administracji publicznej, środowisk biznesowych oraz dobrowolnych organizacji pozarządowych, które z jednej strony uczą zaradności, a z drugiej – odpowiedzialności w oparciu o bogate relacje społeczne. Brytyjcy nowolaburzyści nie negowali wartości tworzenia dobrobytu i reguł konkurencji w gospodarce wolnorynkowej, podkreślali jednak konieczność budowania ładu zgodnie z zasadami sprawiedliwości społecznej. Ich zdaniem rynek nie zaspokaja automatycznie potrzeb wspólnoty. Dlatego też przyjęcie wolnej konkurencji nie może oznaczać pomniejszenia roli państwa. Musi ono przede wszystkim zadbać o edukację, jako że wiedza stanowi ważny kapitał we współczesnym świecie. Powinno ono też stwarzać odpowiednie warunki dla rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej. Z kolei zadaniem rządu jest dostarczanie usług publicznych przy praktycznym wykorzystaniu partnerstwa publiczno-prywatnego.

4. Zakończenie

Blair, zmierzając do realizacji politycznego programu Nowej Partii Pracy, nawiązuje do przyjętej w tradycji brytyjskiego laburyzmu perspektywy etycznego socjalizmu. Niemniej deklaruje porzucenie sposobów, za pomocą których „stara” lewica dążyła do wcielenia w życie takich wartości jak: nacjonalizacja środków produkcji, państwowa kontrola biznesu, wysokie podatki od dochodów, polityka ochrony przedsiębiorczości itp. Podstawowym celem państwa ma być dążenie do budowy no-

woczesnego, otwartego społeczeństwa obywatelskiego. Przede wszystkim ma ono gwarantować każdemu obywatelowi równe szanse na aktywną partycypację w życiu społecznym i gospodarczym.

Zdaniem krytyków retoryka programowa Blaira w rzeczywistości nie pokrywała się z praktyką. Twierdzą oni, że była ona dobrym przykładem przejęcia neo-liberalnych idei, wyznawanych przez wcześniejszy rząd konserwatywny, zabarwionych jedynie wartościami socjaldemokracji. Poważnym zarzutem jest ekspozycja przez Blaira i jego Nową Partię Pracy koncepcja sprawiedliwości społecznej rozumianej jako równość szans oraz gwarancja zapewnienia każdej jednostce możliwości samorozwoju. Otóż problem tkwi w sprawiedliwym regulowaniu nierówności w warunkach gospodarki wolnorynkowej, która rządzi się swoimi własnymi prawami, niekoniecznie sprawiedliwymi. Ponadto wątpliwą sprawą, jak podkreślają niektórzy krytycy brytyjskiej „trzeciej drogi”, jest zapewnienie optymalnych warunków do realizacji postulatu równości szans. Twierdzą oni, że ludzie w zasadzie wychowują się w rodzinach o zróżnicowanym poziomie zamożności, edukacji czy też w odmiennym środowisku, w którym mieszkają. Nie jest więc możliwe, aby wszyscy mieli jednakowe szanse. Inną kwestą pozostaje też stosunek równości do efektywności. Bowiem, jak wiadomo, im więcej równości, tym mniej efektywności i odwrotnie – jeśli dążymy do podniesienia efektywności, to musimy się liczyć ze wzrostem nierówności. Zdaniem krytyków programu politycznego *New Labour Party* Blair w swojej wizji brytyjskiej socjaldemokracji pomija zagadnienie sprawiedliwej dystrybucji dochodu narodowego oraz to, w jaki sposób miałyby w niej uczestniczyć władza państwowa, a także to, kto i jak mógłby ją kontrolować. W ich opinii nie do końca spójne jest też rozwiązanie dotyczące eliminowania zjawiska nierówności dochodów. Ich zdaniem doktryna nowolaburzystów właściwie akceptuje świat takim, jakim naprawdę on jest, nie proponując konkretnych zmian. Niewątpliwie niepowetowaną klęską rządów Nowej Partii Pracy, a szczególnie polityki Tony'ego Blaira, jest wciągnięcie Wielkiej Brytanii w wieloletnią wojnę w Iraku i w Afganistanie, co w żaden sposób nie przekłada się na system wartości brytyjskiej „trzeciej drogi”.

Bibliografia

- Blair T., *A Journey*, Hutchinson, London 2010.
- Blair T., *Forging a New Agenda*, „Marxism Today” 1991, October, s. 32–34.
- Blair T., *New Britain. My Vision of a Young Country*, Fourth Estate, London 1996.
- Blair T., *Socialism*, Fabian Society, London 1994.
- Blair T., *Trzecia droga. Nowa polityka na nowe stulecie* [w:] *Spory wokół Nowej Trzeciej Drogi*, red. T. Kowalik, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.
- Bożyk P., „Trzecia droga” Tony Blaira i Gerharda Schrödera a lewica polska, „Myśl Socjaldemokratyczna” 1999, nr 4.
- Buksiński T., *Współczesne filozofie polityki*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2006.

- Clause IV of the Labour Party Constitution* [w:] *The Labour Party Year Book 2003*, Labour Party, London 2003.
- Giddens A., *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge 2000.
- Hutton W., *Stakeholder Society* [w:] *Stakeholding and Its Critics (Choice in Welfare no 36)*, Institute of Economic Affairs, London 1997.
- Jonas T., *Remaking the Labour Party. From Gaitskell to Blair*, Routledge, London 1996.
- Labour and the New Social Order, The Labour Year Book 1918*, Labour Party, London 1918.
- Olszewski E., *Dylematy programowe współczesnej socjaldemokracji* [w:] *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych*, red. L. Dubel, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003.
- Prabhakar R., *Stakeholding and New Labour*, Palgrave Macmillan, London 2003.
- Ronek G., *Ewolucja ideologii i doktryny brytyjskiej Partii Pracy po II wojnie światowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Wiatr J.J., *Socjaldemokracja wobec wyzwań XXI wieku*, Fundacja im. K. Kelles-Krauza, Warszawa 2000.
- Ziemba A., *Współczesne brytyjskie doktryny polityczne*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2001.